

سیر تحول تاریخی زندانها

سیر تحول تاریخی زندانها

تهیه و تنظیم: الهه مداح پور
کارشناس مسئول برنامه ریزی آموزشی

مبحث اول: سیر تحول زندانهای دنیا

در زمانهای گذشته، مجازاتها با قساوت و شقاوت اجرا و مجازاتهایی از قبیل زنده به گور کردن، سوزاندن، طعمه حیوانات درنده ساختن، کور کردن و انواع شکنجه‌های بدنی رواج داشته است.

زندان محلی بوده که متهم را در آنجا نگهداری می‌کردند تا در روز دادرسی در دادگاه حاضر نمایند. معمولاً زندانها در زیر قصرها و یا در قلاع بنا می‌شد و جایی تاریک و ناسالم بود. زندانیان وضع تأثر انگیز داشته و اکثراً محکومین در زندانها جان می‌سپردند.

روحانیون مذهب مسیح، اول کسانی بودند که با ابراز تنفر از خونریزی، خواستار تعدیل مجازات شده و مجازات حبس را به جای کیفر اعدام توصیه کردند و برای اصلاح و تربیت زندانیان اقدام و از زندانها بازدید به عمل آوردند.

در سال ۸۱۷ میلادی در مجمع روحانیون مسیحی در رم، مقررات مربوط به اداره زندانها تصویب و تاکید شد که زندانها باید جنبه اصلاحی و تربیتی داشته باشند و برای نیل به این هدف، زندانیان باید به روش انفرادی نگهداری شده و به آنان کار دستی آموخته شود. اجازه خواندن کتب مذهبی را داشته و روحانیون در زندانها، زندانیان را ملاقات و با نصایح سودمند آنان را به راه راست هدایت کنند. در اجرای تصمیمات مذکور در همان سال اولین زندان به روش انفرادی در رم بنا گردید.

در سال ۱۲۶۶ میلادی مجمع عمومی روحانیون مسیحی به عنوان اینکه در روش انفرادی زندانی فرصت تأمل و تفکر را دارد و از تنهایی زجر کشیده و از عمل خود نادم و پشیمان می‌شود و با تحمل مشقت روان پاک و منزه می‌گردد اجرای روش مذکور را تأیید و تغییر نام زندانها به ندامتگاه را تأیید کردند.

در سال ۱۵۵۷ در لندن قصر متروکی به نام بریدول BRIDWELL برای نگهداری ولگردان اختصاص یافت. در این زندان کار الزامی و روشهای تربیتی در مورد محکومین اجرا می‌گردید.

در سال ۱۵۹۹ در آمستردام، زندان خاصی جهت آموزش کار و تربیت مذهبی زندانیان افتتاح و از سال ۱۶۰۵ در این زندان روش انفرادی اجرا می‌گردید.

در سال ۱۶۲۳ در ناپل زندانی برای تفکیک زنان از مردان، اطفال از بزرگسالان به روش انفرادی بنا شد.

در سال ۱۶۶۷ در فلورانس دارالتأدیبی جهت تربیت جوانان تاسیس گردید. در سال ۱۷۰۳ در رم به امر پاپ کلمان XI زندانی تربیتی جوانان به روش انفرادی به نام «سن میشل» بنا و این جمله در سر آن

حک شده است: تنبیه بزهکاران

با مجازات بی فایده است بایستی با روش خاص آنان را تربیت کرد. در این زندان، جوانان پسر کمتر از ۲۰ سال و اطفال طرد شده و در خطر، به روش انفرادی توأم با کار نگهداری می‌شدند.

در سال ۱۷۳۵ زندانی جهت نگهداری زنان به روش انفرادی در رم افتتاح شد.

در سال ۱۷۸۷ در امریکا بنژامین فرانکلین Benjamin franklin که به اروپا مسافرت کرده و با افکار و عقاید هوارد و بنتام آشنا شده بود انجمن زندانها را تشکیل و در سال ۱۷۹۰ در فیلادلفیا (ایالت پنسیلوانیای آمریکا) اولین زندان انفرادی را بنا نمود.

در سال ۱۷۹۷ در انگلستان اولین زندان به روش انفرادی افتتاح شد.

اجرای روش انفرادی نتایج تاسف انگیز داشت و اغلب زندانیان پس از تحمل چند سال مجازات، مبتلا به بیماریهای روانی شدند.

در سال ۱۸۱۶ در ایالت نیویورک زندان ابرن Auburn افتتاح و زندانیان روزها دسته جمعی با هم کار می‌کردند و لسی حق حرف زدن با یکدیگر را نداشتند و شبها بطور انفرادی بسر می‌بردند.

در سال ۱۸۱۵ در زندان Sing روش ابرن (رژیم مختلط) اجرا گردید. زندانیان روزها با هم کار

می کردند و شبها بطور انفرادی نگهداری می شدند.

در فرانسه با تصویب قانون ۶ اکتبر ۱۷۹۱ مجازات حبس در سر ردیف سایر مجازاتها قرار گرفت و در قانون جزای ۱۸۱۰ سه نوع زندان با اعمال شاقه، دارالتأدیب و بازداشتگاه پیش‌بینی شد ولی عملاً زندانیان و بازداشتی‌ها در یک زندان نگهداری می شدند. در سال ۱۸۴۰ در یک جزیره استرالیا، روش تدریجی در مورد تبعیدشدگان اجرا گردید.

مفهوم کلمه زندان تحت عنوان یسجن، امسک، وقف، در آیات متعدد قرآن کریم ذکر شده است. در آیه ۲۵ سوره یوسف می فرماید:

«ثم بدالهم من بعد ما راوا الايات ليسجننه حتى حين.»

آنانکه دلائل روشن پاکدامنی و عصمت یوسف را دیدند باز چنین صلاح دانستند که یوسف را چندی زندانی کنند و به حبس فرستادند.

و همچنین در آیه ۱۵ سوره نساء چنین مقرر گردیده:

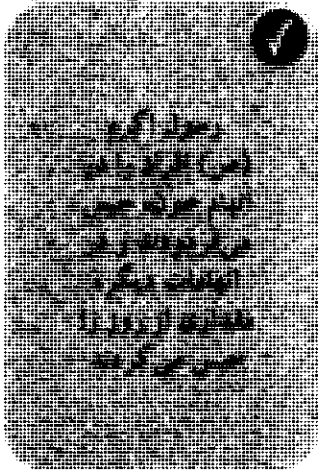
«واللاتي ياتين الفاحشه من نسائكم فاستشهدوا عليهن اربعة منكم فان شهدوا فامسكوهن فسي البيوت حتى يتوفهن الموت اويجعل الله لهن سيلا.»

(زنانيکه عمل ناشايست کنند و چهار شاهد مسلمان بر آنها بخواهد چنانچه شهادت دادند در اين صورت آنانرا در خانه نگهداريد تا عمرشان به پايان رسد يا خدا براي آنها راهي پديدار گرداند.)
عده ای از فقها که به مشروعیت حبس کردن از نظر قرآن مجید معتقدند و به قسمت آخر آیه ۳۳ از سوره مائده تمسک می جویند که می فرماید: اوتنفوا من الارض ... و می گویند مراد از نفی در این آیه زندانی کردن است.

با توجه به روایات، در صدر اسلام محل ویژه‌ای برای زندانی کردن افراد وجود نداشته و اسیران را یا در مسجد بطور موقت نگهداشته و یا در میان مسلمین که با حکومت وقت همکاری صمیمانه داشتند تقسیم می کردند تا از آنان نگهداری نمایند. در حدیث آمده است که حضرت رسول (ص) مردی از طایفه بنی حنیفه که او را شمامه بن آثال می گفتند و بزرگ طایفه بود در مسجد مدینه حبس کرد. حضرت رسول اکرم همواره زنجیر کردن اسراء و زندانیان را نهی می فرمودند و در صدر اسلام زن و مرد زندانی از هم جدا نگهداری می شدند.

در روایات آمده است که رسول اکرم (ص) افراد را در اتهام خون، حبس می فرمودند و در اتهامات دیگر، مقداری از روز را حبس می کردند. روش مذکور همان روش نیمه آزادی است که امروز در کشورهای متمدنی اجرا می گردد.

نخستین زندان در اسلام را حضرت علی (ع) در کوفه از بوریای فارس ساخت و آنجا را «نافع» نامید و سپس زندان دیگری از خاک و گل بنا کرد اسم آنجا را «مخیس» (خار کردن - نرم کردن) گذاشت. کیفر حبس بر پایه تفکر اصلاحی و توبه بود.

است. از حضرت علی (ع) نقل شده است که آن حضرت به افرادی از زندانیان که قصد حضور در نماز جمعه را داشتند اجازه می داد که به نماز جمعه بروند و بعد از اتمام نماز دوباره به زندان برگردانده می شدند.

یکی از بازاربهای اهواز به امام خیانت کرد و آن حضرت به رفاعه که زندانبان محکوم بود نوشت: «چنانچه کسی برای او غذایی و نوشابه‌ای و یا رختخوابی آورد از آن جلوگیری مکن. دستور بده زندانیان را به جز «ابن هرمه» هنگام شب برای تفریح و هواخوری به حیاط زندان بیاورند چنانچه در مورد ابن هرمه نیز احتمال خطر ندادی او را هم به همراه دیگران به خارج زندان بیاور.» حضرت علی (ع) مرتباً از زندانها بازدید و از احوال زندانیان جویا می شد.

در زمان عمر بن خطاب که سرزمین مسلمانان وسعت یافت و بر تعداد امت مسلمانان افزوده شد نیاز جامعه به زندان بیشتر مشهود گردید. عمر در مکه خانه ای را از سفوان بن امیه به چهار هزار درهم خرید و به زندان اختصاص داد. بعداً زندانهای در شهرهای مختلف بنا و اکثر آنها به نام همان شهر نامیده شد. از ویژگیهای زندانهای آن زمان تفکیک زندانیان به شرح زیر بود:

• زندان خاص بدهکارانی که به علت عدم پرداخت بدهی بازداشت می شدند.

• زندان مخصوص سارقین
• زندان سایر خطاکاران

در زمان خلافت امویان زندانهای متعددی در حجاز، عراق و شام احداث شد. شهرت اینگونه زندانها به علت شخصیت‌هایی بود

که در آن زندانی بودند. بدترین زندان دوره بنی‌امیه، زندان واسط در عراق بود بطوری که مورخین نقل کرده‌اند ۱۸۰ هزار نفر زن و مرد در محوطه وسیعی بدون سقف و پوشش در آنجا نگهداری می‌شدند.

حبس با شکنجه توأم بود و زندانیان را با زنجیرهای آهنی می‌بستند گاهی خلیفه‌ای به حکومت می‌رسید و با صدور عفو مردمی، زندانیان را آزاد می‌کرد و الا زندان محل مرگ تدریجی بود.

به مرور زمان عده‌ای از اتباع کشورهای دیگر در بین مسلمین به حکومت رسیدند با نهایت قساوت و شقاوت، انواع شکنجه‌هایی را که در کشورشان متداول بود به مورد اجراء گذاشته و از هر گونه ظلم و بی‌رحمی دریغ نداشتند.

مبحث دوم: تاریخچه تحول زندانها در ایران

با اینکه راجع به وضع زندانهای ایران در دوران باستان اسناد و مدارکی در دست نیست اما آنچه که مسلم است در قلعه‌ها، زندانهای بنا می‌شد و پادشاهان و حکمرانان مخالفین خود را در آنجا زندانی و سپس به وضع فجیع از بین می‌بردند.

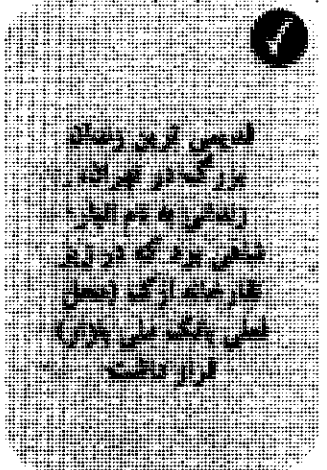
حبس جزء مجازاتها نبود بلکه وسیله‌ای برای از میان بردن بی‌سر و صدای اشخاص بلند مرتبتی بود که وجودشان برای کشور و یا پادشاه خطر داشت.

قلعه مستحکمی در گل‌گرد (در مشرق شوشتر در خوزستان) بود که «گیل‌گرد یا اندهشن» نام داشت و آنرا «نوشسبرد یا قلعه فراموشی» نیز می‌خواندند زیرا نام زندانیان و حتی آن مکان را کسی نبایستی بر زبان میراند.

خلع در تاریخ نقل شده که قباد پادشاه ایران به مذهب مزدک گروید نجباء و روحانیون اجتماع کرده او را خاخ و جاماسب برادر او را بر تخت نشاندند جاماسب برادر خود قباد را (در سال ۴۹۸ میلادی) در قلعه فراموشی حبس کرد.

پس از فتح مسلمین نیز هر حاکم و صاحب نفوذ در حوزه قدرت خود، محلی را برای حبس کردن افراد بنا نموده و متهمین را در آنجا نگهداری می‌کرد. زندانیان وضع رقت باری داشتند.

قدیمی‌ترین زندان بزرگ در تهران، زندانی به نام انبار شاهی بود که در زیر نقارخانه ارک (محل فعلی بانک ملی بازار) قرار داشت و زیر نظر حاجب الدوله (رئیس تشریفات) اداره می‌شد. فراشباشی، رئیس اجرائیات و فراشها نگهبانان انبار شاهی بودند. غذای زندانیان بسیار ناچیز بود. مردم به عنوان نذر، گاهی از سوراخ زندان غذا و خوراکی برای زندانیان می‌انداختند. اصلاح سر و صورت، حمام و نظافت وجود نداشت. زندانیان ده‌الی چهارده نفری به وسیله زنجیری که دارای طوقهای متعدد آهنی بود بهم متصل می‌شدند و انتهای زنجیر را از سوراخ درب اطاق زندانیان به بیرون می‌آویختند.

میخ آهنی بزرگی مانند افسار به زمین می‌کوبیدند. فاصله طوقها از هم ۱۰ سانتیمتر بود و به هر یک از زندانیان دو شاخه چوبی به طول ۲۵ الی ۳۰ سانتیمتر داده می‌شد تا هنگام خستگی و فشار زنجیر در گردن، آنرا زیر طوق قرار دهند تا از سنگینی آن کاسته شود. زندانیان هنگام قرار دادن طوق به گردن خویش آنرا می‌بوسیدند زیرا معروف است که حضرت موسی ابن جعفر علیه السلام، در زندان هارون الرشید مدتی در زنجیر بوده است برای جلوگیری از فرار زندانیان، وسط قطعه چوبی به طول ۶۰ و به قطر ۲۰ سانتیمتر را به اندازه کف پای زندانی تراشیده و پای زندانی را در آن قرار می‌دادند و بعد قطعه چوبی را بوسیله میخهای بزرگی که به «گل‌میخ» معروف بود روی آن می‌کوبیدند تا مانع خروج پا از آن شود.

در سال ۱۲۹۲ شمسی دولت ایران به منظور سر و سامان دادن به وضع (نظمیه) شهربانی کشور، عده‌ای مستشار از کشور سوئد استخدام کرد. مستشاران سوئدی ابتدا نظامنامه محابس (آئین‌نامه زندانها) را تهیه کردند که در سال ۱۲۹۸ شمسی به تصویب هیئت دولت رسید. در این آئین‌نامه، زجر بدنی و زنجیر کردن زندانیان ممنوع گردید.

در دوره سرتیپ درگاهی رئیس شهربانی وقت، نظامنامه تشکیلات محابس و توقیف‌گاهها و وظایف مامورین و مستخدمین آنها تهیه و در ۳۱ شهریور ماه ۱۳۰۷ شمسی به تصویب هیئت وزیران رسید و در همان سال، نظامنامه (آئین‌نامه) اجرای حکم اعدام نیز تصویب و به مورد اجرا گذارده شد.

در سال ۱۳۰۸ شمسی، اولین

زندندان ایران (زندندان قصر) جهت نگهداری ۶۰۰ نفر محکوم بنا گردید. پس از شهریور ۱۳۲۰ تحت تاثیر علل ناشی از جنگ جهانی دوم، به تعداد بزهکاران ایران مانند اکثر کشورهای جهان افزوده شد و زندانها را با کمبود جا مواجه ساخت.

در ۲۱ مهرماه ۱۳۴۷ اولین آئین نامه زندانها با توجه به اصول علم زندانها به تصویب رسید و در سال ۱۳۵۴ آئین نامه مذکور اصلاح شد لکن به علت عدم امکانات، اکثر مفاد آن اجرا نگردید.

در آئین مقدس اسلام همواره درباره نحوه برخورد انسانی، اسلامی و با محبت با زندانیان تاکید شده است و در این راستا چه شیوا امام راحل قدس (ره) فرمودند که: زندانها باید دانشگاه باشد.

و بر اساس سوره مبارکه والعصر که می فرمایند: «والعصر. ان الانسان لفی خسر» انسان هر آینه در زیانکاری است. مگر اینکه دو شرط را دارا باشد. اول ایمان آورده باشد، دوم صبور به حق باشد. در یک جمع بندی هدف از زندان در جمهوری اسلامی ایران، می توان به فراست دریافت که زندان، محل بازسازی، تزکیه نفس، اتکاء به نفس و نهایتا بازگشت به خویشتن و رسیدن به مرز توبه است و در یک نگاه اهداف را با «اعطای مرخصی های ضروری؛ ملاقاتهای خصوصی و حضوری، امدادهای مددکاری توسط مددکاران، اعطای عفوهای عمومی و موردی؛ مشروط و تخفیف مجازات، آموزش های مختلف از قبیل، دین درمانی، روان درمانی، تاثیر درمانی و دیگر شیوه های پسندیده همراه با به سازی و زیباسازی زندانها و تامین بهداشت و درمان و تغذیه خوب»، از حالت بیان خارج و به

مرحله عمل پوشش داده است. پس می توان مدعی شد هدف از زندان در نظام مقدس اسلام علاوه بر بازسازی روحی و جسمی زندانی، در تحکیم و دوام کانون مقدس خانواده نیز موثر واقع شده و اصلا کوشا هم بوده است.

در حال حاضر اگرچه واژه زندان، خشونت، رنج و عذاب، شکنجه و درد، را در مخیله ها تداعی می کند و حتی عده ای مدعی این رفتارند، اما بینش شرعی، عرفی اسلام پایه را بر اساس محبت قرار داده است. زیرا که از محبت خاها گل می شوند. نمود شخص ادعای نظام جمهوری اسلامی، خاری است که هر روز سر راه رسول اکرم (ص) قرار داشت و کتافات و خاک روبه ها بر سر حضرتش می ریخت، اما روزی که این خار نبود. بزرگواری، ایثار، محبت های بی شائبه پیامبر عظیم شأن باعث آن شد که به دیدارش بشتابد وی را از شاخسار سلامت بر بستر بیماری عیادت کند و تبدیل به گل نمایند. (داستان مرد یهودی که بر سر حضرت رسول اکرم (ص) هر روز خاشاک می ریخت). حال با یک نگرش نام مقدس اسلامی ایران بر اساس محبت بجا و به حق و فرمایش خدای مهربان «ان الله یحب التوابین»، بر کوهپایه های

رفیع سخاوت اسلامی با صلابت و ایمان گام برمی دارد و به پیش می تازد و موفق می شود. مگر نه اینکه اولیه اختر تابناک امامت علی (ع) در بستر جراحت و مسمومیت زخم شمشیر فردی نابکار و لعنتی، فرمود تا شیر را اول به اسیر «زندانی» دادند؟

یک هدف امروز ما هزاران نمود مشخص برای شیوه انتخابی و تعبیر از زندان در جمهوری اسلامی داریم که هر نمود مبین و تمامی اهداف در یک جمله «زندندان، محل بازسازی، تزکیه و بازگشت به خویشتن است که به یک هدف معتبر وصل می شوند».

مدیریت در زندانها نیازمند مهارت های تخصصی، و همچنین ایمان به خدا و ابتکار و خلاقیت است. البته مدیریت تنها علم نیست بلکه با هنر همراه است. تا آنجا که با دانستن مربوط می شود، علم و آنجا که با توانستن سر و کار دارد، هنر است. لذا بینش جمهوری اسلامی جهت اعمال مدیریت درست از آموزش و تجربه کافی و همچنین دارای توانمندی های خاصی جهت اداره زندانها برخوردار است.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن سال ۱۳۵۷ تغییرات اساسی در ایران بوجود آمد. از جمله، تغییر در زندانهای کشور را بدنبال داشت، و براساس مصوبه شورای انقلاب اسلامی در تاریخ ۱۳ شهریور ۱۳۵۸ زندانها از شهربانی منفک و به شورای سرپرستی زندانها محول شد و سپس در بهمن سال ۱۳۶۴ با تصویب مجلس شورای اسلامی به: سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور تبدیل شد.

در ۲۱ مهرماه
۱۳۴۷ اولین آئین
نامه زندانها با
توجه به اصول علم
زندانها به تصویب
رسید و در سال
۱۳۵۴ آئین نامه
مذکور اصلاح شد